

УДК 347.77.03

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗКРИТТЯ ЗМІСТУ
ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

(Бутнік-Сіверський О.Б. Економіко-правові аспекти розкриття змісту окремих понять в економічних дослідженнях інтелектуальної власності / Бутнік-Сіверський О.Б.// Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання: збірник – 2019 - №1(3)- липень – Київ: Видавництво Ліра-К, 2019 -220с (с.74-93))

Бутнік-Сіверський Олександр Борисович,

*старший науковий співробітник, доктор економічних наук, професор,
академік Академії технологічних наук України, академік Української академії
наук, судовий експерт в сфері інтелектуальної власності, Науково-дослідний
центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства
юстиції України, 01133, м. Київ, бульвар Лесі Українки, буд. 26, оф. 501, 067-*

235-1987, e-mail: busiv@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2492-231X

Анотація. Обґрунтовано особливості та специфіка об'єктів права інтелектуальної власності при проведенні економічних досліджень інтелектуальної власності. Специфічні властивості даних об'єктів обумовлюють особливості процедури розв'язання спорів щодо цих об'єктів і пов'язаних з ними прав, які виникли в процесі створення та комерціалізації інтелектуальної власності.

Зазначено, що особливістю інтелектуальної власності є те, що вона має віртуальний характер. Саме це ускладнює усвідомлення її сутності. Проте, якщо виникає спір стосовно об'єкта права інтелектуальної власності, то останній завжди матеріалізований, що дозволяє їй набути економічний зміст.

Визначено, що будь-який об'єкт права інтелектуальної власності, якщо є предметом судового спору, а в судовій експертизі є об'єктом дослідження, який за своєю природою є нематеріальним об'єктом, набуває правової охорони при дотриманні всіх установлених законодавством умов і фіксації в певній об'єктивній (матеріальній) формі. За юридичною ознакою майнові права у правовідносинах інтелектуальної власності за змістом можуть бути як абсолютним (виключним) правом творця або інших осіб на об'єкт права інтелектуальної власності, так і мати зобов'язальний характер у правовідносинах, пов'язаних із передачею цих прав від автора до іншої особи.

Відмічено, що залишаються невирішеними проблеми узгодженості між методологічною правовою та методологічною економічною базами, які потребують більш змістовного розкриття юридичних та економічних понять з урахуванням чинних законодавчих та нормативних актів, в яких вони використовуються.

Зі змісту питань експертизи з економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 обґрунтовано потребу в знаннях окремих економічних та юридичних понять щодо розміру винагороди (доходу), розміру реальних збитків, розміру упущеної вигоди, розміру матеріальної шкоди тощо.

Узагальнено та визначено окремі економічні та юридичні поняття стосовно: доходу власника об'єкта права інтелектуальної власності; пасивного доходу (прибутку) неприбуткової бюджетної організації; доходу від прав за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав; упущеної вигоди внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності; збитків внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Ключові слова: об'єкт права інтелектуальної власності, економічні дослідження, методологічна правова та економічна бази; винагорода (дохід); упущена вигода; збитки.

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF DISCLOSURE OF CONTENT OF SOME CONCEPTS IN ECONOMIC RESEARCHES OF INTELLECTUAL PROPERTY

Butnik-Siversky Alexander Borisovich,

Senior Researcher, Doctor of Economics, Professor, Academician of the Academy of Technological Sciences of Ukraine, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Judicial Expert in the field of Intellectual Property, Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, 01133, Kyiv, Lesi Boulevard Ukrainian women 26, of. 501, 067-235-1987, e-mail: busiv@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2492-231X

Abstract. The peculiarities and specifics of objects of intellectual property rights during conducting of economic researches of intellectual property are substantiated. The specific properties of these objects determine the peculiarities of the procedure for resolving disputes concerning these objects and rights related to them, that arose during the process of creation and commercialization of intellectual property.

It is noted that the feature of intellectual property is that it has a virtual character. This complicates the comprehension of its essence. However, if there is a dispute over an object of intellectual property rights, the latter is always materialized, which allows it to acquire an economic content.

It has been determined that any object of intellectual property rights, if it is the subject of a court dispute, and in the forensic examination is the object of research, which by its nature is an intangible object, acquires legal protection in compliance with all the conditions established by law and the fixation thereof in a certain objective (material) form. On a legal basis, property rights in intellectual property legal relationships in content may be as the absolute (exclusive) right of the creator or other persons to the object of intellectual property rights, and have a binding nature in

the legal relationship associated with the transfer of these rights from the author to another person.

It is noted that the problems of consistency between methodological legal and methodological economic bases, which require more substantive disclosure of legal and economic concepts, taking into account current legislative and normative acts in which they are used, remain unsolved.

From the contents of the issues of expertise in economic research on intellectual property in specialty 13.9, the need for knowledge of certain economic and legal concepts regarding the size of remuneration (income), the size of actual losses, the amount of lost profit, the size of material damage, etc. is substantiated.

There are generalized and defined separate economic and legal concepts concerning: income of the owner of the object of intellectual property rights; passive income (profit) of a non-profit budget organization; income from the rights to use objects of copyright and (or) related rights; lost profits due to unlawful use of intellectual property objects; damages as a result of improper use of intellectual property objects.

Key words: object of intellectual property rights, economic research, methodological legal and economic bases; remuneration (income); lost profits; losses.

Постановка проблеми. При проведенні економічних досліджень інтелектуальної власності встановлюються факти порушення створення і використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, авторських та суміжних прав, прав власників комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок, географічних зазначень. Крім цього, при проведенні економічних досліджень у сфері інтелектуальної власності розраховується сума матеріальних збитків, які були завдані в наслідок порушення прав власників об'єктів інтелектуальної власності. Специфічні властивості даних об'єктів обумовлюють особливості процедури розв'язання спорів щодо цих об'єктів і

пов'язаних з ними прав, які виникли в процесі створення та комерціалізації інтелектуальної власності.

Дослідження експертом справ, які проходять у провадженнях органа досудового розслідування або суду містять інформацію, дані та факти про обставини справи і є судовою експертизою. Такий вид експертизи володіє певними ознаками – це опосередкований метод доказування.

Судова експертиза – призначається за ухвалою суду дії, що включають в себе дослідження і видачу висновку з питань, які потребують спеціальних знань і ставляться перед експертом судом. При цьому при проведенні економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 потребують фахових знань окремих економічних та правових понять щодо розміру винагороди (доходу), розміру реальних збитків, розміру упущеної вигоди, розміру матеріальної шкоди, оцінки вартості прав тощо. Ці знання експерт отримує в процесі фахової базової економічної підготовки у вищих навчальних закладах освіти і шляхом самопідготовки, а також набутого практичного досвіду в сфері інтелектуальної власності. В окремих випадках окремі економічні та юридичні поняття, які використовуються в законодавчих та нормативних актах потребують узгодженості та пояснень відносно їх використання при дослідженні судових справ. У той же час актуальними залишаються питання володіння методологічною правовою та економічною базою, у який залишаються окремі розбіжності, що потребують спрямованих досліджень науковців.

Аналіз дослідження і публікацій. Особливості та специфіка об'єктів права інтелектуальної власності зумовлюють формування економічних та правових відносин, що виникають у процесі створення й використання цих об'єктів. Особливого значення тут набувають дослідження з розкриття змісту економічних та правових понять, що покращить вирішування питань експертизи з економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9. На

цьому напрямку наукових економічних та правових досліджень проводиться замало. У той же час економіко-правові проблеми, які пов'язані з вивченням та розкриттям змісту окремих правових та економічних понять в сфері інтелектуальної власності знаходяться в полі зору ряду науковців таких як: Г. Андрощук, А. Жарова, П. Крайнев, Н. Мироненко, О. Побережець, Л. Шевченко, І. Шульпін та інші. Одночасно залишаються невирішеними проблеми узгодженості між методологічною правовою та методологічною економічною базами, які потребують більш змістовного розкриття юридичних та економічних понять з урахуванням чинних законодавчих та нормативних актів, в яких вони використовуються.

Метою статті – розкриття змісту окремих економічних та юридичних понять, які використовуються в судовій експертизі економічних досліджень інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Згідно діючого законодавства в Україні, інтелектуальна власність означає закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах. У загальноживаному розумінні термін «інтелектуальна власність» (англ. Intellectual property) – це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом нематеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством. Відносини у суспільстві, у зв'язку із створенням і використанням об'єктів права інтелектуальної власності, регулюються системою правових норм, що узагальнено називається правом інтелектуальної власності.

З прийняттям у 2003 р. нового Цивільний кодекс України (ЦКУ) [1], чітко визначається поняття «право інтелектуальної власності» (книга 4 ЦКУ), де відображається його співвідношення з правом власності на річ, визначаються об'єкти, суб'єкти права, зміст майнових і особистих немайнових прав інтелектуальної власності, підстави їх виникнення, умови використання об'єктів інтелектуальної власності і передачі прав на них, визначаються наслідки порушення права інтелектуальної власності і способи судового захисту. Інтелектуальна власність – це збірне поняття, що означає сукупність виняткових прав на результати творчої діяльності і засоби індивідуалізації.

Зазначимо, що особливістю інтелектуальної власності є те, що вона має віртуальний характер. Саме це ускладнює усвідомлення її сутності. Проте, якщо виникає спір стосовно об'єкта права інтелектуальної власності, то останній завжди *матеріалізований*, що дозволяє їй набути економічний зміст. Саме результат інтелектуальної діяльності має бути втілений у конкретну об'єктивну форму, що передбачає обов'язкову можливість його відтворення. Тобто будь-який об'єкт права інтелектуальної власності, якщо є предметом судового спору, а в судовій експертизі є *об'єктом дослідження*, який за своєю природою є нематеріальним об'єктом, набуває правової охорони при дотриманні всіх установлених законодавством умов і фіксації в певній об'єктивній (матеріальній) формі.

Підкреслюючи економічний зміст, саме об'єкти права інтелектуальної власності законодавчо визначені майновими правами інтелектуальної власності, з якими пов'язують володінням, користуванням і розпорядженням майном. Це суб'єктивні права учасників правовідносин, що виникають у результаті інтелектуальної, творчої діяльності.

У ч. 1 ст. 424 ЦКУ визначено, що такими майновими правами є: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне

право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності передбачають належність їх володільцю сукупності правових можливостей, а саме: самостійно, власними активними діями використовувати інтелектуальний продукт; дозволяти його використання іншим особам, укладаючи відповідний договір про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; перешкоджати неправомірному використанню об'єкта або шляхом прямої заборони з метою усунення загрози неправомірного використання, або шляхом застосування способів судового захисту, спрямованих на припинення неправомірних дій.

За юридичною ознакою майнові права у правовідносинах інтелектуальної власності за змістом можуть бути як абсолютним (виключним) правом творця або інших осіб на об'єкт права інтелектуальної власності, так і мати зобов'язальний характер у правовідносинах, пов'язаних із передачею цих прав від автора до іншої особи (передаватися за договором, бути внеском до первинного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань), причому як у повному обсязі, так і в частині окремих прав. На відміну від особистих немайнових прав чинність майнових права обмежена строками, встановленими кодексом і спеціальним законодавством (ст. 425 ЦКУ). Майнові права правонаступника обмежуються строком дії ліцензійного договору.

До юридичної ознаки майнових прав у правовідносинах інтелектуальної власності відноситься також обмеженість строків прав державою, яка надає заявникові на певний строк монопольне право на використання об'єкту інтелектуальної власності та заборону використання його іншими особами і охороняє це право (в Україні, і ряді інших країн, 10 і 20 років - на корисну модель і винахід; 15 років – на промисловий зразок; 10 років, з правом

безкінечного подовження, - на знак для товарів і послуг; до кінця життя автора, або останнього із співавторів, плюс 70 років після його смерті). Заявник за це ділиться з державою і громадськістю інформацією про суть і зміст об'єкту, і згідний, що об'єкт, після завершення вказаних строків охорони, стане суспільним надбанням і може вільно використовуватися будь-якою особою, або, у випадку його особливої специфіки та/або важливості, може скласти державну таємницю (для об'єктів у такому разі видається патент на секретний винахід чи секретну корисну модель) [2].

Важливим є економічний зміст, за яким майнові права дозволяють реалізувати майновий інтерес правовласника в отриманні *доходів* від використання інтелектуального продукту за результатами володінням, користуванням і розпорядженням майном.

Тут акцентуємо увагу на тому, що предметом судової експертизи у сфері інтелектуальної власності є фактичні дані та обставини справи про властивості, ознаки, закономірності створення й використання об'єктів права інтелектуальної власності, їх вартість, завдані збитки та економічні операції щодо цих об'єктів, які мають значення для досудового розслідування чи судового провадження й устанавлюються шляхом застосування спеціальних знань у визначеному законом порядку. Важливим є і те, що експерт не може дійти до правильних висновків стосовно об'єкта дослідження, якщо досконало не володіє законодавчою та нормативно-правовою базою, у тому числі міжнародних норм й стандартів, котрих повинна дотримуватися Україна у сфері інтелектуальної власності. Для судового експерта важливим є встановлення й оцінка властивостей об'єктів права інтелектуальної власності, до яких відноситься: з'ясування того, чи є даний об'єкт об'єктом права інтелектуальної власності (відповідність досліджуваного об'єкта критеріям охороноздатності); визначення розмірів шкоди, заподіяної власнику авторських прав, підтверджених виданим у встановленому порядку патентом, свідоцтвом на знак

товарів і послуг тощо, у результаті незаконного використання його твору (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, товарного знаку); оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності як нематеріальних активів підприємства тощо.

Завдання, що ставляться на вирішення судового експерта, формуються виходячи із необхідності встановлення певних об'єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з'ясування істини у справі. Ці завдання визначаються питаннями, поставленими перед судовим експертом або в порядку експертної ініціативи.

Саме застосування спеціальних знань у визначеному законом порядку превалює в судовій експертизі економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9, яка є найбільш складною порівняно з іншими видами судових експертиз.

Так, зазначимо, методологічна правова база судової експертизи економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 ґрунтується виключно на законах та підзаконних нормативних актах, які лише з плином часу повільно змінюються, доповнюються, скасовуються, що робить більш стабільними до змін практику проведення економічних досліджень в часі. У той же час, методологічна економічна база судової експертизи економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 також ґрунтується на законах та нормативних актах, в яких використовуються економічні поняття, проте, на відміну від методологічної правової бази, методологічна економічна база змінюється значно частіше, в залежності від прийнятої у відповідний час розрахункової економічної методології, що робить частіше відірваними в часі здійснення економічних досліджень в судових спорах, так як використовують економічні розрахунки з використанням методології та звітності, яка сформувалась на момент проведення економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9. За таких обставин в кожному періоді можуть

бути певні складнощі при проведенні експертиз, пов'язаних з економічними дослідженнями інтелектуальної власності. Це стосується розрахунків з оцінки вартості об'єктів права інтелектуальної власності, розміру збитків та упущеної вигоди при порушенні майнових прав інтелектуальної власності тощо.

Формулювання питань, які ставляться перед експертом, повинно, як правило, здійснюватися з урахуванням Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [3] і атестованих експертних методик [4], у яких зазначаються питання, на вирішення яких спрямовані ці методики, та реєстр яких ведеться Міністерством юстиції України.

Питання, що ставляться перед судовим експертом, мають бути сформульовані чітко, зрозуміло і таким чином, щоб вони виключали неоднозначність їх розуміння й тлумачення та відповідали тим об'єктам і матеріалам, що направляються на експертизу як об'єкти досліджень. Саме тому судова експертиза має призначатися лише для встановлення даних, що входять до предмета доказування у справі (адміністративній, господарській, цивільній) або у кримінальному провадженні. Водночас, експерт у своєму дослідженні не може торкатися питань тлумачення й порядку застосування правових норм. Практика призначення судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності, на думку окремих експертів, свідчить про складність відмежування «питання факту» від «питання права», і як наслідок трапляються випадки формулювання особою, яка призначає експертизу, питань правового характеру, вирішення яких чинним законодавством віднесено до компетенції органів досудового розслідування та суду [5]. Головне, тут превалює конкретика досліджуємої ситуації у спірному питанні, яка враховує предмет розгляду (питання факту), а обґрунтування справедливості розглядається з позиції права (питання права). Це

має значення при розгляді економічного та правового змісту окремих економічних понять в економічних дослідженнях інтелектуальної власності.

Наприклад, до вирішуваних питань експертизи з економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 можна віднести такі питання:

- Який мінімальний розмір винагороди має сплатити роботодавець/замовник (*назву/ім'я вказати*) автору за об'єкт інтелектуальної власності (*назву вказати*)?

- Який розмір реальних збитків заподіяно правовласнику об'єкта інтелектуальної власності за ... (*період вказати*) унаслідок порушення прав ... (*конкретизувати яких та в який спосіб*)?

- Який розмір збитків, в частині упущеної вигоди, завдано правовласнику об'єкта інтелектуальної власності (*назву/ім'я власника вказати*) унаслідок порушення прав ... (*конкретизувати яких, в який спосіб та за який період*)?

- Який розмір матеріальної шкоди завдано власнику авторського права (*вказати назва власника*) на твір (*вказати назву твору*) внаслідок його неправомірного використання у спосіб (*вказати спосіб використання об'єкта*) у період (*конкретизувати період часу*)?

Як видно зі змісту вирішуваних питань експертизи з економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 виникає потреба в знаннях окремих економічних та юридичних понять щодо розміру винагороди (доходу), розміру реальних збитків, розміру упущеної вигоди, розміру матеріальної шкоди тощо. Зупинимось на змісті окремих економічних та юридичних понять, які використовуються в експертному дослідженні.

Дохід за результатами продажу (реалізації) об'єктів права інтелектуальної власності. При здійсненні комерціалізації об'єкта права інтелектуальної власності (ОПВ) його власник отримує дохід в грошовій формі. Під власником ОПВ маємо на увазі юридичні та фізичні особи, які набули право розпоряджатись своєю інтелектуальною власністю.

Комерціалізація ОПІВ - це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар. Тут майнові права інтелектуальної власності мають певну економічну цінність і в умовах ринкової економіки стають товаром, що реалізується на договірних засадах.

Економічний зміст терміну «дохід» розглядався ще в Законі України «Про податок з доходів фізичних осіб», який втратив чинності у 2011 р. (з прийняттям Податкового кодексу України), в якому дохід у той час визначався як сума будь-яких коштів, вартість матеріального і нематеріального майна, інших активів, що мають вартість, у тому числі цінних паперів або деривативів, одержаних платником податку у власність або нарахованих на його користь, чи набутих незаконним шляхом у випадках, визначених підпунктом 4.2.16 пункту 4.2 статті 4 цього Закону, протягом відповідного звітного податкового періоду з різних джерел як на території України, так і за її межами. З прийняттям Податкового кодексу України (ПКУ) [6], сьогодні термін «дохід» конкретизувався, як «дохід з джерелом їх походження з України – будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності на території України... у вигляді: а) процентів, дивідендів, роялті та будь-яких інших пасивних (інвестиційних) доходів, сплачених резидентами України.... є) заробітної плати, інших виплат та винагород, виплачених відповідно до умов трудового та цивільно-правового договору (пп.14.1.54 п.1 ст.54) і далі – «дохід, отриманий з джерел за межами України, – будь-який дохід, отриманий резидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності за межами митної території України, включаючи проценти, дивіденди, роялті та будь-які інші види пасивних доходів, ..., доходи від виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими та трудовими договорами, ...» (пп.14.1.55 п.1 ст.55).

Термін «дохід», набуває поширене поняття, – це всі грошові або матеріальні цінності, отримані фізичною, юридичною особою, організацією за певний час. У загальноприйнятій трактовці дохід – це певна кількість засобів в грошовій, або натуральній формі, що одержується в результаті підприємницької, або будь-якої іншої діяльності. При створенні доходу вироблена продукція реалізується на ринку і перетворюється в грошову виручку. Після вилучення з неї вартості спожитих засобів виробництва залишається грошовий (валовий) дохід, який належить розподілити.

В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [7], дохід розглядають, як «збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)». Тут дохід є економічною вигодою в грошовій формі, так як є активом.

Одночасно, слід враховувати, що усе майно, яке належить підприємству і яке відображено в його балансі, називають активами. *Активи* – це економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, які використовуються в господарській діяльності з метою отримання прибутку; це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до збільшення економічних вигід у майбутньому. Саме тому *основними ознаками нематеріальних активів є*: відсутність матеріально-речової структури; використання протягом тривалого часу (понад один рік); здатність бути корисним підприємству; високий ступінь невизначеності розмірів можливого у майбутньому прибутку завдяки їх використанню; не мають грошової форми; не є дебіторською заборгованістю. В бухгалтерському обліку нематеріальні активи, в складі яких входять об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ) за відповідними класифікаційними групами, мають грошову оцінку, а ті що, отриманий в результаті розробки,

відображають в балансі за умов, якщо підприємство має: намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану придатності для реалізації або використання; можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу; інформацію для визначення витрат, пов'язаних з розробкою нематеріального активу.

В нашому випадку мова йде про результат комерціалізації власника ОПІВ, який отримує дохід, який розглядається в ПКУ з правової позиції. При цьому звужується розкриття його економічного змісту. Зазначений термін концентрує увагу на кінцевому результаті реалізації власником ОПІВ – суб'єктом господарювання. Зазначимо, що в процесі комерціалізації слід враховувати, що первісним у господарській діяльності є вартість права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, а вторинним – є дохід після реалізації інноваційного продукту, якщо дії здійснюються в науковій сфері, або інноваційної продукції, якщо дії здійснюються в промисловій сфері, яку виведено на ринок. Одночасно, об'єктом продажу власника ОПІВ може бути сам ОПІВ, як товар, кінцевим результатом реалізації якого буде отриманий дохід в грошовій формі.

Узагальнюючи, можна визначити – *дохід власника об'єкта права інтелектуальної власності* – це результат комерціалізації ОПІВ суб'єктом господарювання у своїй інноваційній діяльності або іншим суб'єктом господарювання або надання дозволу на використання ОПІВ при реалізації (продажу) інноваційного продукту/інноваційної продукції у грошовій формі, який оподатковується.

В даному випадку акцентується увага на інноваційній діяльності, щоб підкреслити роль ОПІВ при створенні в господарській діяльності та реалізації інноваційного продукту в науковій сфері/інноваційної продукції в промисловій (виробничій) сфері. Зазначимо, що інноваційна діяльність підприємства являє

собою комплексний процес створення, використання і розповсюдження нововведень на основі ОПІВ з метою отримання конкурентних переваг та збільшення прибутковості свого виробництва.

Дохід власника ОПІВ в грошовій формі відповідно до ПКУ оподатковується (ПДВ і далі прибуток), який виникає при продажі результатів робіт (послуг) – це будь-які операції господарського, цивільно-правового характеру з виконання робіт, надання послуг, надання права на користування або розпоряджання товарами, у тому числі *нематеріальними активами* та іншими об'єктами власності, що не є товарами, за умови компенсації їх вартості (пп. 14.1.203 п.1 ст. 203). Таким чином, дохід, який оподатковується, свідчить про ознаку продажу або реалізації.

В нашому випадку при комерціалізації ОПІВ отримують дохід в грошовій формі, який не підмінюється еквівалентами матеріального характеру та розрахунком цінними паперами (векселі), так як боргові зобов'язання покупця, у подальшому стають доходом в грошовій формі. Дохід власника ОПІВ – це отриманий економічний результат матеріального характеру у вигляді *доходу*, а за вирахуванням компенсаційних витрат – *прибуток*.

Економічні знання щодо «мінімального розміру винагороди» в заданому вище питанні, зазначає те, що при дослідженні комерціалізації ОПІВ, судовий експерт розглядає зміст терміну «винагорода» як дохід в грошовій формі роботодавця/замовника автору за ОПІВ, мінімальний розмір якого визначається в залежності від господарської ситуації та правових вимог, встановлених роботодавцем/замовником відповідно до договору між контрагентами.

Що стосується терміну «*пасивний дохід*», то в ПКУ, він відноситься до неприбуткових організацій при виплаті їм роялті за ліцензійною угодою, як джерело *доходів спеціального фонду бюджету*: «пасивні доходи для цілей розділу IV цього Кодексу - доходи, отримані у вигляді: *роялті*» (пп. 14.1.268 п.1 ст. 268). *До доходів спеціального фонду бюджету* належать власні надходження

бюджетних установ, які мають цільове спрямування (Бюджетний кодекс України: п. 3 ст.13) [8]. Тут пасивний дохід розглядається для бюджетних організацій також як економічна вигода за результатами надання дозволу на використання ОПВ за ліцензійною угодою. Доходи (прибутки) неприбуткової організації використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами (ПКУ: пп.133.4.2 п.2 ст.133).

*Узагальнюючи можна визначити – **пасивний дохід (прибуток) неприбуткової бюджетної організації від використання об'єкта права інтелектуальної власності** – це економічна вигода за результатами надання дозволу на використання ОПВ за ліцензійною угодою, яка використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації.*

В ПКУ визначено, що неприбуткові підприємства, установи та організації не є платниками податку на прибуток підприємств відповідно до пункту 133.4 статті 133 цього Кодексу (пп. 14.1.121 п.1 ст.121).

Окремо виділимо термін «**дохід від прав**», який знаходить своє роз'яснення в Законі України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», як грошові кошти, отримані організацією колективного управління від користувачів або інших організацій колективного управління як винагорода за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи як відрахування на користь правовласників (п.1 ст.1) [9]. Тут правовідносини між організаціями колективного управління та власниками об'єктів авторського права або суміжних прав виникають та здійснюються на підставі договору про управління майновими правами на колективній основі, що укладається в письмовій (електронній) формі із зазначенням конкретних об'єктів авторського права і

(або) суміжних прав, права на які передаються в управління, та конкретних способів використання таких об'єктів, або на підставі закону. Отриманий дохід правовласником від організації колективного управління відповідно до ПКУ також оподатковується.

Узагальнюючи, можна визначити – дохід від прав за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав – це винагорода у грошовій формі за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав на користь правовласників, яка отримана організацією колективного управління від користувачів або інших організацій колективного управління на підставі договору про управління майновими правами на колективній основі.

Упущена вигода внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Коли один з контрагентів ринку порушує обов'язок (або відбувається порушення майнових прав з боку будь-якої особи), постраждала сторона мусить зробити додаткові витрати, що пов'язані зі спробою отримати прибуток. Звідси, слід відзначити, зазначає Г.Ф. Шершеневич, що без відшкодування упущеної вигоди неможлива реалізація принципу повної компенсації збитків, тому що поставити потерпілу сторону в те положення, у якому вона б знаходилася, якби договір було виконано (або не було порушення прав), без стягнення неотриманих доходів неможливо [10, с. 32].

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦКУ упущеною вигодою є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене. Неотриманні доходи (упущена вигода), вважають науковці, – це неотримання потерпілим тих майнових благ або прибутку, які він міг би реально отримати за звичних умов цивільного обігу, якщо б його майнове положення не було порушене деліктом. Неодержаний прибуток повинен знаходитися у прямому причинно-наслідковому зв'язку з правопорушенням [11, с. 11].

Неотриманий прибуток у комерційному обороті власника ОПІВ акцентує увагу на кінцевому результаті порушника майнових прав інтелектуальної власності, розмір якого залежить від реально отриманого доходу порушником або його частки за результатами слідчих дій. Практика судових експертних досліджень свідчить, що реальний прибуток порушника майнових прав інтелектуальної власності умисно приховується, тому фактичною інформацією є лише виявлена слідчими контрафактна продукція (так звана умовно «інноваційна продукція порушника прав»), яка є джерелом інформації розрахунку неотриманого прибутку у комерційному обороті власника ОПІВ при наявності у нього підтверджуючих документів. Зауважимо, методика розрахунку неотриманого прибутку приймається не за доходом правовласника, а за *прибутком, як різниця між доходом та витратами*. Тобто тут прямо не враховуються витрати власника ОПІВ, які він не здійснював, а лише кінцевий результат розрахунку, яким є *неотриманий прибуток*.

Іноді власник ОПІВ ухиляється надати інформацію про свої витрати, мотивуючи це комерційними інтересами. Тоді експерт намагається розраховувати дохід, використовуючи ціни власника ОПІВ (іноді маркетингові ціни) на кількість продукції порушника за результатами слідчих дій, що занадто завищує результат розрахунку упущеної вигоди, а саме неотриманий дохід на користь власника.

У сфері інтелектуальної власності І. Шульпін пропонує доповнити речення у пп.1 п.2 ст. 22 ЦКУ і розглядати вираз «*відновлення своїх порушених майнових прав на певні об'єкти права інтелектуальної власності*» [12, с. 82] з точки зору юридичного та економічного аспектів. Відновлення порушеного права у такому випадку спрямовано на створення економічного status quo. З економічної точки зору, відновлення порушених майнових прав направлено на створення економічного стану, що був до порушення. З юридичної точки зору, під відновленням порушених майнових прав слід розуміти приведення права у

попередній стан – стан, в якому право знаходилося до порушення. Тобто право повинно обов'язково існувати, хоча й в порушеному стані, бо якщо право не існуватиме, його вже неможливо буде відновити до попереднього стану. [13]

Тому, не витрати правовласника ОПВ, бо їх не було, а неотриманий прибуток, який підлягає відшкодуванню у разі порушення майнових прав на час виявлення порушення, який би міг одержати власник від використання ОПВ у господарській діяльності або при наданні дозволу на його використання за звичайних умов.

Узагальнюючи, можна визначити – *упущена вигода внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності – це неотриманий прибуток у комерційному обороті власника, за результатами неправомірного використання або порушення майнових прав інтелектуальної власності з боку будь-якої особи (суб'єкта господарювання – резидента або нерезидента), який би міг одержати від використання ОПВ у господарській діяльності або при наданні дозволу на його використання за звичайних умов.*

Так як неотриманий прибуток у комерційному обороті правовласника ОПВ, який би міг одержати, не оподатковується, так як відшкодування власнику майнових прав інтелектуальної власності здійснюється за рішенням суду (ПКУ: пп.165.1.16 п. 1 ст. 16), що і є приведення права власника у попередній стан шляхом відшкодування або припинення протиправної діяльності.

Зауважимо, що тут та в інших випадках особи розглядаються як юридичні, так і фізичні, які віднесено до суб'єктів господарювання – резиденти або нерезиденти, зміст яких визначено в ПКУ, де: *резиденти* – це: а) юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами;...в) фізична особа - резидент - фізична особа, яка має місце проживання в Україні. (пп. 14.1.213 п.1 ст.213); *нерезиденти* – це: а) іноземні

компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України;...в) фізичні особи, які не є резидентами України. (пп. 14.1.122.п.1 ст. 122).

Щодо розміру збитків в заданому вище питанні, в частині упущеної вигоди, які завдано власнику ОПВ унаслідок порушення майнових прав інтелектуальної власності, то при розрахунку упущеної вигоди застосовуються саме ціни суб'єкта права інтелектуальної власності (власника прав), а не ціни порушника цих майнових прав, бо тільки такі ціни покажуть доходи (або прибутки, роялті), які суб'єкт права (власник прав) інтелектуальної власності міг би реально одержати за звичайних обставин, або якби його майнові права на певні ОПВ не були порушені при здійсненні ліцензійних договорів (ліцензій) або при виникненні недоговірних (деліктних) правовідносин. Неотриманий прибуток власника ОПВ при розрахунку упущеної вигоди визначається шляхом вирахування витрат з розрахованої суми доходу при наявності підтверджуючих документів власника ОПВ.

Збитки внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Збитки утворюються у власника (суб'єкта господарювання – резидента або нерезидента) тільки у разі зменшення обсягу виробництва, зменшення розміру доходу або прибутку, у зв'язку з порушенням майнових прав інтелектуальної власності або при наданні дозволу на його використання з боку будь-якої особи (суб'єкта господарювання – резидента або нерезидента).

Правопорушення визначається як протиправне, винне, суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дія або бездіяльність) деліктоспроможного суб'єкта, що спричиняє шкоду інтересам суспільства, держави або особи [14]. Порушенням прав у сфері інтелектуальної власності вважаються дії, що

спрямовані на протиправне використання ОПІВ, права які належать іншим особам, умисно вчинені правопорушником, який розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди.

Тут розглядаємо не упущену вигоду у вигляді збитків, а *реальні збитки*, які можуть характеризуватися грошовим виразом зменшення (реальним чи неминучим у майбутньому) наявного майна у відмінності від упущеної вигоди, коли наявне майно сторони, що потерпіла не збільшується, хоча й могло б збільшитися, якби договір був би виконаний або не було порушення прав правовласника. Можна зробити висновок, що в основі розмежування збитків на реальні збитки та упущену вигоду лежить лише економічний критерій.

Реальні збитки правовласника ОПІВ є еквівалент отриманого доходу або прибутку при виробництві або продажу контрафактної продукції (так званої «інноваційної продукції порушника прав») за результатами слідчих дій.

Так, на думку В. В. Васькіна, відшкодовуються не всі зроблені витрати, що складають реальну шкоду (збитки), а лише вимушені необхідні витрати [15, с. 146-147]. За визначенням Г. Ф. Шершеневича збитки, що полягають у зменшенні цінності майна порівнюючи з тою, яку воно мало до правопорушення, становлять дійсну шкоду [10]. Далі він пояснює, що упущена або втрачена вигода складає збитки, що становлять зменшення цінності майна у порівнянні з тою, яку воно могло би мати, якби б не настало порушення. За думкою В. С. Євтеєва, при реальній шкоді (збитках, за автором), витрати, що понесені призводять до зменшення реальної цінності майна до правопорушення. У свою чергу, упущена вигода полягає у тому, що цінність майна не збільшилася, хоча могла збільшитися, тобто зменшується не реальна цінність майна, що існує, а його потенційна цінність [16, с. 23].

Узагальнюючи можна визначити – *збитки внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності* – це зменшення

обсягу виробництва, зменшення розміру доходу або прибутку, пов'язаних з порушенням майнових прав інтелектуальної власності.

При цьому обов'язково слід враховувати, що економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності, які пов'язані зі збитками від неправомірного використання ОПІВ, повинні спиратися на документальні матеріали, що стають документальними доказами щодо ОПІВ і підтверджують обов'язкову ознаку об'єктивної сторони злочину.

Наведені нами окремі економічні та юридичні поняття, що використовуються судовими експертами в економічних дослідженнях інтелектуальної власності не претендують на остаточні визначення, а є предметом для дискусії, щоб разом прийняти остаточну редакцію їх змісту з економічної та правової точки зору.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Особливістю об'єктів права інтелектуальної власності є те, що вони завжди матеріалізовані, що дозволяє набути їх економічний зміст. Саме результат інтелектуальної діяльності має бути втілений у конкретну об'єктивну форму, що передбачає обов'язкову можливість його відтворення.

Підкреслюючи економічний зміст ОПІВ, з ними пов'язують володінням, користуванням і розпорядженням майном, що дозволяє реалізувати майновий інтерес правовласників в отриманні доходів від використання інтелектуального продукту/продукції. Це суб'єктивні права учасників правовідносин, що виникають у результаті інтелектуальної, творчої діяльності.

Методологічна правова база судової експертизи економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9 ґрунтується виключно на законах та нормативних актах, які лише з плином часу повільно замінюються на відміну від методологічної економічної бази судової експертизи, в яких використовуються економічні поняття, які визначені та використовуються у відповідний час, та які, на відміну від методологічної правової бази, зміню-

ються значно частіше, в залежності від прийнятої у відповідний час розрахункової економічної методології, так як використовують економічні розрахунки з використанням методології та звітності, яка сформувалась на момент проведення економічних досліджень інтелектуальної власності.

Зі змісту питань експертизи з економічних досліджень інтелектуальної власності зі спеціальності 13.9, узагальнено знання окремих економічних та юридичних понять щодо визначення:

дохід власника об'єкта права інтелектуальної власності – це результат комерціалізації ОПВ суб'єктом господарювання у своїй інноваційній діяльності або іншим суб'єктом господарювання або надання дозволу на використання ОПВ при реалізації (продажу) інноваційного продукту/інноваційної продукції у грошовій формі, який оподатковується;

пасивний дохід (прибуток) неприбуткової бюджетної організації – це економічна вигода за результатами надання дозволу на використання ОПВ за ліцензійною угодою, яка використовуються виключно для фінансування витрат на утримання такої неприбуткової організації;

дохід від прав за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав – це винагорода у грошовій формі за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав на користь правовласників, яка отримана організацією колективного управління від користувачів або інших організацій колективного управління на підставі договору про управління майновими правами на колективній основі;

упущена вигода внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності – це неотриманий прибуток у комерційному обороті власника, за результатами неправомірного використання або порушення майнових прав інтелектуальної власності з боку будь-якої особи (суб'єкта господарювання – резидента або нерезидента), який би міг одержати від

використання ОПВ у господарській діяльності або при наданні дозволу на його використання за звичайних умов;

збитки внаслідок неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності – це зменшення обсягу виробництва, зменшення розміру доходу або прибутку, пов'язаних з порушенням майнових прав інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. – Редакція від 31.03.2019 р.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Що таке інтелектуальна власність?– URL: http://www.patent.net.ua/intellectus/patentbureau_news/about_intellectual_property/1033/ua.html

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р.– Редакція від 22.02.2019.– URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

4. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз. Постанова Кабінету Міністрів України № 595 від 02.07.2008 р.– Редакція від 15.11.2013. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF>.

5. Експертиза об'єктів інтелектуальної власності.– URL: https://pidruchniki.com/74956/pravo/ekspertiza_obyektiv_intelektualnoyi_vlasnosti

6. Податковий кодекс Ураїни. Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. – Редакція від 05.06.2019.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013.– Редакція від 03.08.2018.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
8. Бюджетний кодекс України. Закон України № 2456-VI від 08.08.2010 р.– Редакція від 11.01.2019.- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
9. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав. Закон України № 2415-VIII від 15.05.2018 р.– URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19).
10. Шершеневича Г.Ф. Общая теория права: Учебное пособие. В 2 т. Т.2 Вып. 2,3, 4./ Г.Ф. Шершеневич, М.: Юридический колледж МГУ, 1995.
11. Донцов С.Е. Имущественная ответственность за вред, причиненный личности/ С.Е. Донцов, М.Я. Маринина. - М., 1986.
12. Шульпін І. Збитки в сфері інтелектуальної власності: категорія права й економіки./ І. Шульпін //Теорія і практика інтелектуальної власності. № 5.– 2013, С. 80 – 85. – URL: ftp://ndiiv_guest:fxU8uPzgv@ftp.s43.freehost.co...
13. Теоретичні та методичні засади визначення збитків, завданих неправомірним використанням прав на об'єкти інтелектуальної власності: науково-практичне видання/ за науковою редакцією О.Б. Бутнік-Сіверського : кол. авторів: к.е.н, доцент Г.О. Андрощук, д.е.н., проф., академік АТН України Бутнік-Сіверський О.Б., к.ю.н. Г. В. Прохоров-Лукін, н.с. Шульпін І.Л. – К.: НДІ ІВ НАПрНУ, Інтерсервіс, 2018.– 94с.
14. Теорія держави і права: академічний курс: підручник / За ред. О.В.Зайчука, Н.М.Оніщенко. – Юрінком Інтер, 2006. – с. 487
15. Васькіна В.В. Возмещение реального ущерба и упущенной выгоды/ В. Васькин //Хозяйство и право.1994 № 3.

16. Евтеев В.С. Возмещение убытков как вид ответственности в коммерческой деятельности / В.С. Евтеев.– М.: ИКД «Зерцало - М», 2005. – 184с.

REFERENCES

1. The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV dated January 16, 2003 - Version dated March 31, 2019 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. What is Intellectual Property? - URL: http://www.patent.even.ua/intellectus/patentbureau_news/about_intellectual_property/1033/en.html

3. On approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies. Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 dated 08.10.1998 - Ed., Dated 22.02.2019.- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

4. On approval of the Procedure for attestation and state registration of methods of conducting forensic examinations. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 595 dated July 2, 2008 - Ed. Dated 15.11.2013. - URL: <http://zakon3.trail.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF>.

5. Examination of intellectual property. - URL: https://pidruchniki.com/74956/pravo/ekspertiza_obyektiv_intelektualnoyi_vlasnosti

6. The Tax Code of Ukraine. Law of Ukraine No. 2755-VI dated 02.12.2010 - Ed. 05.06.2019. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

7. On Approval of the National Accounting Standards (Standard) 1 "General Requirements for Financial Statements". Order of the Ministry of Finance of Ukraine No. 73 dated February 7, 2013. - Revision from 08.03.2018. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

8. The Budget Code of Ukraine. Law of Ukraine No. 2456-VI dated August 08, 2010 - Ed. 01/11/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
9. On the effective management of the proprietary rights of copyright holders in the field of copyright and (or) related rights. Law of Ukraine No. 2415-VIII dated May 15, 2018 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>.
10. Shershenevich G.F. General theory of law: A manual. In 2 t. T.2 Izp. 2.3, 4. / G.F. Shershenevich, Moscow: Law College, Moscow State University, 1995.
11. Dontsov S.E. Property liability for damage caused by the personality / S.E. Dontsov, M.Ya. Marinina - M., 1986.
12. Shul'pin I. Damages in the field of intellectual property: the category of law and economy. / I. Shul'pin // The theory and practice of intellectual property. No. 5.- 2013, pp. 80 - 85. - URL: [ftp://ndiiv_guest:fxU8uPzgv@ftp.s43.freehost.co ...](ftp://ndiiv_guest:fxU8uPzgv@ftp.s43.freehost.co...)
13. Theoretical and methodological principles for the determination of damages caused by the unlawful use of rights to intellectual property objects: scientific and practical publication / scientific editors O. B. Butnik-Siversky: Count authors: Ph.D., associate professor G.O. Androshchuk, doctor of economics, professor, academician ATN of Ukraine O. B. Butnik-Siversky, Ph.D. G.V. Prokhorov-Lukin, N.S. Shulpin I.L. - K. : NII IV NAPrNU, Interservice, 2018. – 94 p.
14. Theory of State and Law: Academic Course: Textbook / Ed. O. V. Zaychuk, N. M. Onischenko. - Yurinkom Inter, 2006. - p. 487
15. Vaskina V.V. Reparation of real damage and lost profits / V. Vaskin // Economy and Law.1994 No. 3.
16. Evteev VS Compensation for losses as a kind of liability in commercial activity / VS Evteev. - Moscow: ICD "Mirror - M", 2005. – 184 p.

